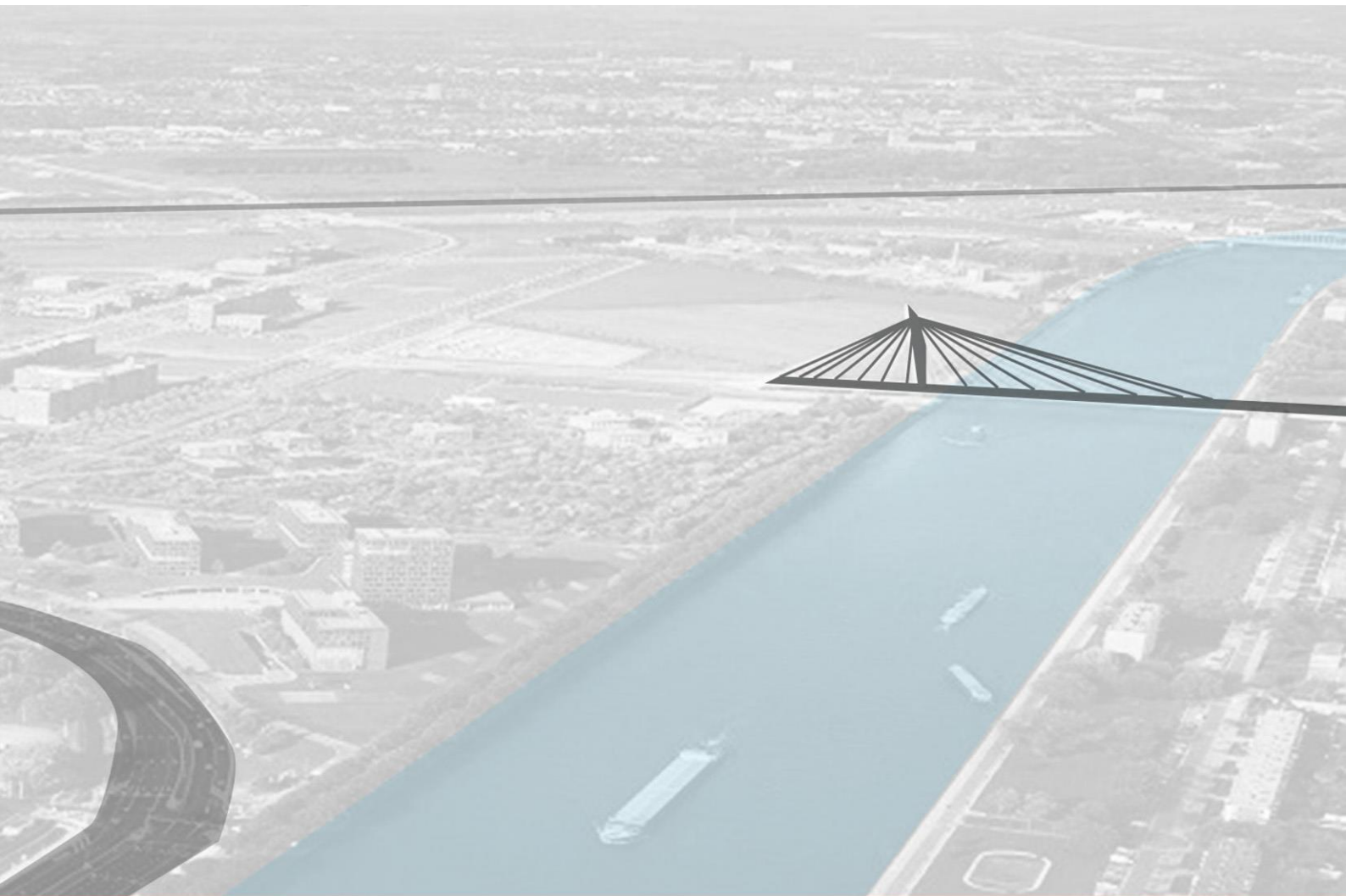

■ ARCHEOLOGIE
■ BOUWHISTORIE

Gemeente Gorinchem

Plangebied Banneweg 22 te Gorinchem (terrein 44)

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC rapport V 25.0310

■ *Colofon*

ISSN:	1873-9350
Auteur:	E.M. de Boo van Uijen
Cartografie:	E.M. de Boo van Uijen
Inhoudelijke controle:	K. Leijnse
Redactie:	K. Leijnse

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2025)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

■ *BAAC – Archeologie en Bouwhistorie*

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Popovstraat 48
8013 RK Zwolle
Tel.: (038) 30 36 650
E-mail: zwolle@baac.nl

Inhoudsopgave

■ Managementsamenvatting	3
Terrein 44 - Banneweg 22 te Gorinchem	3
■ 1 Inleiding	4
1.1 Onderzoekskader	4
1.1.1 Aanleiding	4
1.1.2 Beleidskader	4
1.1.3 Kwaliteitsborging	4
1.2 Doel- en vraagstelling	5
1.3 Situering van het plan- en onderzoeksgebied	5
1.4 Administratieve gegevens	8
■ 2 Bureauonderzoek	9
2.1 Werkwijze	9
2.2 Landschap	9
2.2.1 Algemene ontwikkeling	9
2.2.2 Gebiedsspecifieke beschrijving	11
2.3 Bewoningsgeschiedenis	14
2.3.1 Inleiding	14
2.3.2 Historie	14
2.4 Archeologische gegevens	17
2.4.1 Gemeentelijke verwachtingskaart	17
2.4.2 Bekende vondsten en eerder onderzoek	18
■ 3 Archeologische verwachting	21
■ 4 Conclusie en aanbevelingen	23
■ 5 Geraadpleegde bronnen	24
■ 6 Bijlagen	26

Bijlage 1 Geologische en archeologische tijdvakken

Managementsamenvatting

Terrein 44 – Banneweg 22 te Gorinchem

Locatie	Het plangebied ligt ten noordwesten van de bebouwde kom van Gorinchem tussen de A16 (west en noord), de A27 (oost) en de N216.
Huidige inrichting	Bebouwing, parkeerplaats en groenvoorziening.
Oppervlak	2,9 ha
Maaiveldhoogte	Tussen 0,3 m -NAP en 0,7 m +NAP.
Landschap	Veenlandschap met stroomgordels.
Historisch gebruik	Gras- en akkerland.
Bodemverstoringen	Aanleg A15 en A27, verstoring is op basis van booronderzoek uit 2010 beperkt.
Vigerend beleid	Een hoge verwachting op resten tussen 1,5 en 5 m -mv en een middelhoge verwachting voor 0-1,5 m -mv. Voor werkzaamheden tot 150 cm -mv geldt een onderzoeksplicht bij werkzaamheden groter dan 500 m ² en dieper dan 30 cm -mv. Indien de werkzaamheden dieper reiken dan 150 cm -mv geldt een onderzoeksplicht bij ingrepen groter dan 250 m ² .
Verwachting	<ul style="list-style-type: none">■ Hoge verwachting voor archeologische resten uit de steentijd in rivierafzettingen (4,7-8,8 m -NAP);■ Middelhoge verwachting voor archeologische resten uit de ijzertijd – Romeinse tijd op de Spijk-stroomgordel (2,2 – 1,7 m -NAP);■ Centraal in het plangebied hoge verwachting op resten uit de Tweede Wereldoorlog vanaf het maaiveld.
Advies	<p>Zone met verwachting op resten uit de Tweede Wereldoorlog:</p> <ul style="list-style-type: none">■ Bij ingrepen dieper dan 0,3 m -mv archeologisch onderzoek in de vorm van proefsleuven; <p>Rest van het plangebied:</p> <ul style="list-style-type: none">■ Bij ingrepen groter dan 250 m² en dieper dan 1 m -mv archeologisch onderzoek in de vorm van proefsleuven. <p>Bovenstaand advies dient voorafgaand aan bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten te worden voorgelegd aan de bevoegde overheid (gemeente Gorinchem). In overleg met de opdrachtgever is dit nog niet gebeurd.</p> <p>In de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen, dient men wel alert te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan, volgens artikel 5.10 van de Erfgoedwet en afdeling 19.2 Omgevingswet, zo spoedig mogelijk melding te maken bij de minister van OC&W (in de praktijk de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) en bij de gemeente.</p>

1.1 Onderzoekskader

1.1.1 Aanleiding

In opdracht van Rijkswaterstaat Corporate Dienst heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch vooronderzoek in de vorm van een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Banneweg 22 te Gorinchem (gemeente Gorinchem). Het onderzoek maakt deel uit van een project om voor alle terreinen onder beheer van de Corporate Dienst Rijkswaterstaat te bepalen wat de verwachting is op de aanwezigheid van archeologische waarden, wat het risico is dat deze waarden bij voorkomende werkzaamheden worden geraakt en wat de daarop te nemen archeologische maatregelen en/of vervolgstappen zijn conform het vigerende archeologische beleid. Door in een vroeg stadium hierin inzicht te krijgen kan eventueel benodigd archeologisch (vervolg)onderzoek (conform de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)) tijdig worden uitgevoerd om vertraging en extra kosten tijdens de uitvoering van de civiele werkzaamheden te voorkomen.

1.1.2 Beleidskader

Het Europese verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (beter bekend als het Verdrag van Valletta of Malta, 1992) is geïmplementeerd in de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz). Deze wetgeving beoogt dat zo goed en zo vroeg mogelijk rekening wordt gehouden met de aanwezigheid óf mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. De wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland is vanaf 1 juli 2016 gebundeld in de Erfgoedwet. Per 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden, die samen met de Erfgoedwet de regelgeving over welstand en cultureel erfgoed bepaalt. In het omgevingsplan is een regime van regels opgenomen om het behoud van het archeologisch erfgoed te waarborgen.

De gemeente Gorinchem beschikt nog niet over een definitief omgevingsplan zoals voorzien in de Omgevingswet. Tot die tijd zijn alle bestemmingsplannen, waarin het archeologisch beleid van de gemeente voorheen was vastgelegd, samengebracht in een tijdelijk omgevingsplan, een zogenaamd 'omgevingsplan-van-rechtswege'.¹ Het omgevingsplan is gebaseerd op de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. In het vigerende omgevingsplan is het archeologisch beleid nog niet opgenomen. Volgens het bestemmingsplan is geldt voor het plangebied geen onderzoeksplicht.² Volgens de beleidskaart, vastgesteld in 2023, geldt er een hoge verwachting tussen 1,5 en 5 m beneden maaiveld en een middelhoge verwachting voor de bovenliggende lagen. Bij ingrepen groter of gelijk aan 500 m² en dieper dan 30 cm -mv is archeologisch onderzoek nodig. Voor het diepere niveau geldt dat bij ingrepen groter of gelijk aan 250 m² en dieper dan 150 cm -mv archeologisch onderzoek noodzakelijk is.³

Hoewel het plangebied reeds is onderzocht, heeft dat onderzoek op basis van de toenmalige plannen vrijgave geadviseerd en heeft de gemeente aangegeven een nieuw bureauonderzoek te willen ontvangen.⁴

1.1.3 Kwaliteitsborging

Het onderzoek is uitgevoerd conform protocol 4002 (bureauonderzoek) van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.2.⁵

BAAC is gecertificeerd voor de protocollen 4001 Programma van Eisen, 4002 Bureauonderzoek, 4003 Inventariserend veldonderzoek (landbodems), onderdelen proefsleuven en overig, alsmede 4004 Opgraven (landbodems).

¹ Informatiepunt Leefomgeving 2024.

² Bestemmingsplan Steunpunt De Banne.

³ Boshoven, Van Putten & beckers 2021.

⁴ E-mail dhr. P. Floore d.d. 20-8-2025.

⁵ CCvD 2022.

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is om de geologische, bodemkundige en landschappelijke kenmerken, alsmede de bekende en verwachte archeologische waarden in het onderzoeksgebied te inventariseren teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen.

Het bureauonderzoek dient de volgende vragen te beantwoorden:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, welke gegevens zijn bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en welke gegevens zijn bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- In hoeverre worden archeologische resten/niveaus bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen wordt vervolgens een advies gegeven over de omgang met eventueel aanwezige archeologische waarden en mogelijk vervolgonderzoek. De bevoegde overheid (gemeente Gorinchem) neemt op basis van het door BAAC opgestelde advies een selectiebesluit.

1.3 Situering van het plan- en onderzoeksgebied

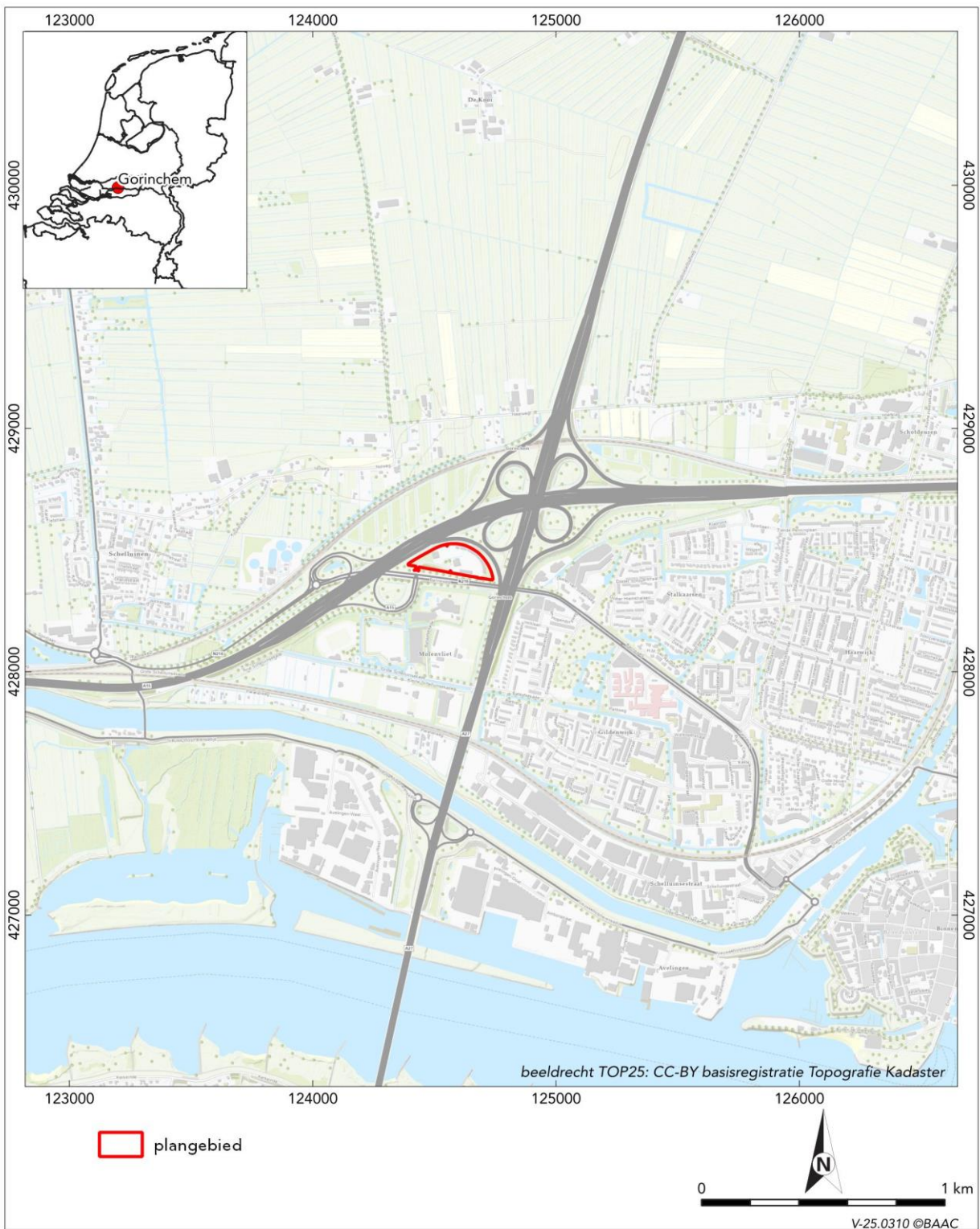
Er wordt onderscheid gemaakt tussen de termen plangebied en onderzoeksgebied. Het plangebied is het gebied waarbinnen de geplande bodemingrepen zullen gaan plaatsvinden. Het plangebied ligt ten noordwesten van de bebouwde kom van Gorinchem tussen de A16 (west en noord), de A27 (oost) en de N216 (zuid, Afb. 1.1). De oppervlakte bedraagt circa 2,9 ha. Het plangebied betreft een wegensteunpunt en is bebouwd met een kantoor, diverse loodsen (waaronder een zoutloods) en overkappingen. Het terrein is grotendeels verhard, maar langs de randen en rond het kantoor is groen aanwezig (Afb. 1.2).

Het onderzoeksgebied beslaat het plangebied inclusief het omliggende gebied binnen een straal van circa 500 m. Het onderzoeksgebied wordt in het bureauonderzoek als zoekgebied gehanteerd om tot een beter inzicht te komen in de archeologische, (cultuur)historische en bodemkundige situatie van het plangebied.

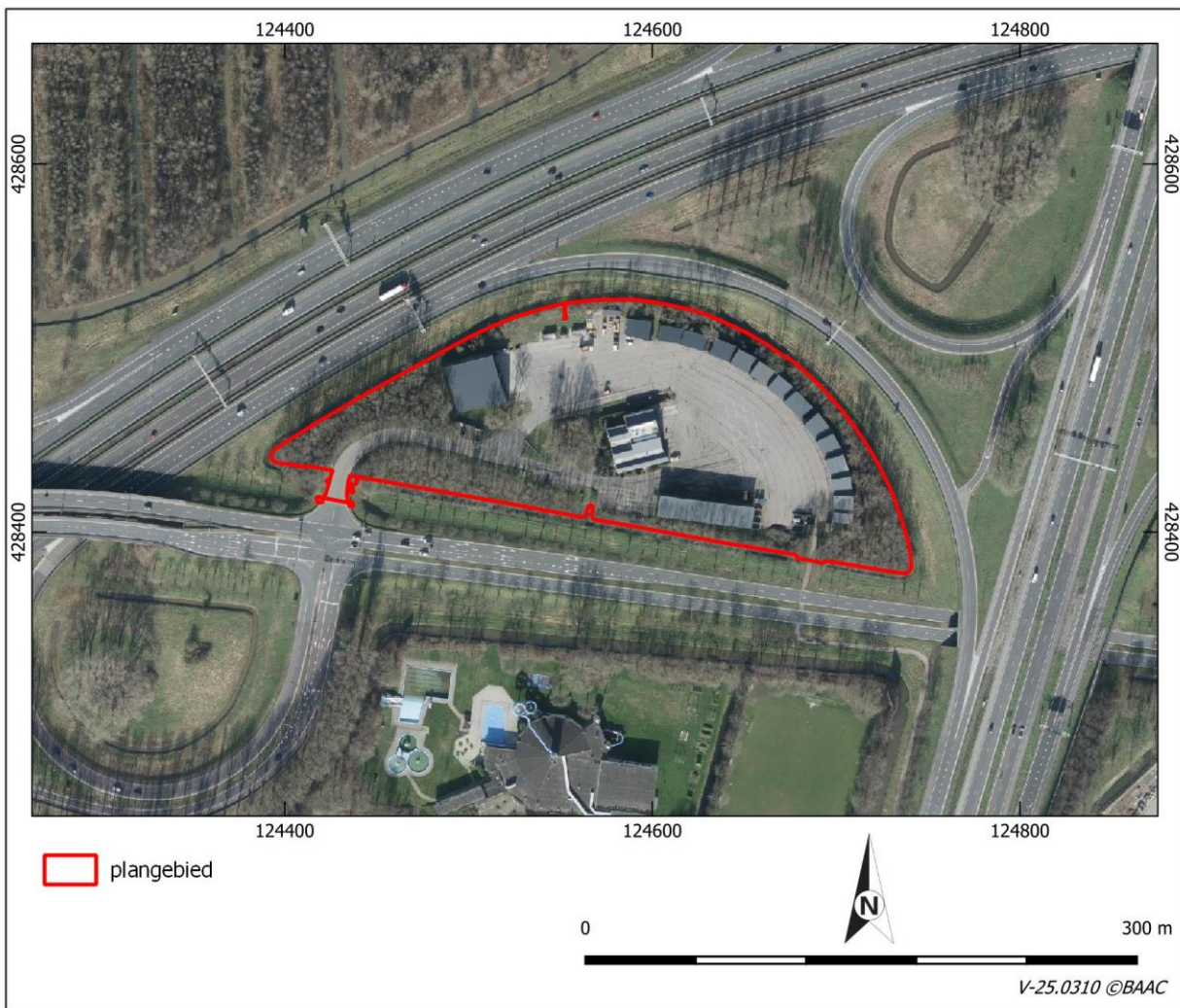
Wegensteunpunten

Wegensteunpunten liggen door heel Nederland verspreid in de nabijheid van autosnelwegen en dienen als opslag en uitvalsbasis voor incidentenmanagement en/of gladheidsbestrijding. Vanuit deze plekken vertrekken de weginspecteurs, bergers en strooiwagens. Daarnaast wordt hier het materiaal opgeslagen, zoals strooizout, het wagenpark en brandstofvoorraden voor het wagenpark.⁶

⁶ Rijkswaterstaat.nl

Afb. 1.1 Ligging van het plangebied op Opentopo-kaart (PDOK 2025).

Afb. 1.2 Ligging van het plangebied op een recente luchtfoto (PDOK 2025).

1.4 Administratieve gegevens

Locatiegegevens

provincie	Zuid-Holland
gemeente	Gorinchem
plaats	Gorinchem
toponiem	Banneweg 22
RD-coördinaten	124.395/428.435 124.554/428.519 124.677/428.488 124.742/428.374
kaartblad	38O
kadastrale gegevens	gemeente Gorinchem, sectie H, nummer 843
oppervlakte plangebied	2,9 ha

Projectgegevens

BAAC-projectnummer	V-25.0310
Terreinumnummer RWS CD	44
type onderzoek	bureauonderzoek
Archis-zaakidentificatienr.	5824713001
opdrachtgever	Rijkswaterstaat Corporate Dienst contactpersoon: dhr. S. Endert
projectleider BAAC	mw. E.A.M. de Boer
bevoegde overheid	gemeente Gorinchem contactpersoon: dhr. D. Rumpff
datum opdracht	19 november 2024
versie nummer rapport	2.0 (3 december 2025)
voorgelegd aan bevoegde overheid	in overleg met de opdrachtgever is het rapport niet voorgelegd.
beheer en plaats documentatie	archief BAAC en (na afronding project) Archis 3 en E-depot (DANS Data Station Archaeology)

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is literatuur over de geologie, geomorfologie, het hoogterelief (AHN) en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied bestudeerd. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van oude kadastrale en topografische kaarten en bouwtekeningen van de opdrachtgever. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit Archis 3 van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.⁷

In navolgende paragrafen staan de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk is afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschap

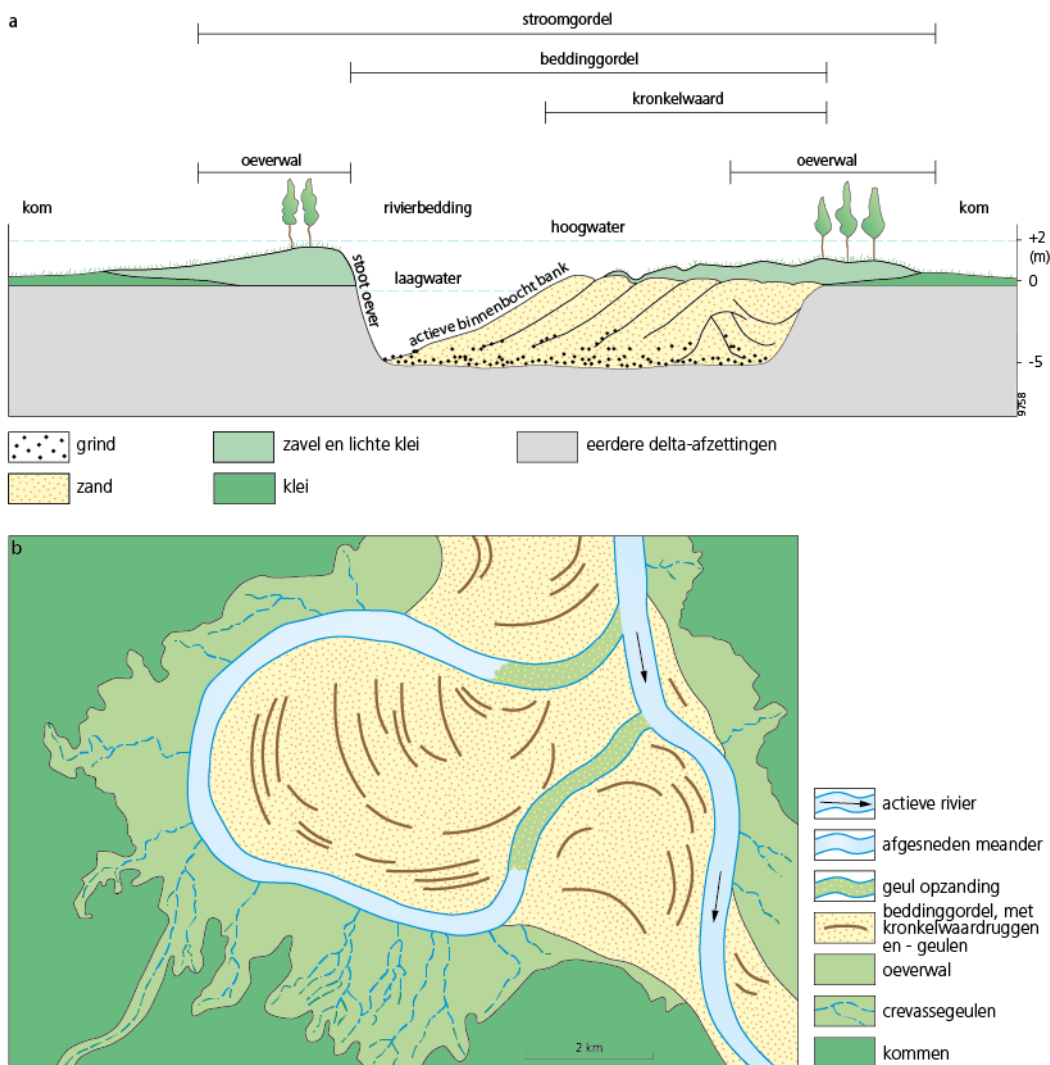
2.2.1 Algemene ontwikkeling

Het plangebied maakt deel uit van het centrale rivierenlandschap. In het Pleistoceen stroomden de voorlopers van de Rijn en de Maas door het gebied, die onder het invloed van het koude klimaat (hoge piekafvoer en veel aanvoer van sediment) een vlechtend patroon hadden. De riviervlaktes werden doorsneden door talrijke ondiepe geulen, waarin (grof) zand en grind werden afgezet (Formatie van Kreftenheye). Delen van de riviervlakte vielen periodiek droog, waardoor door de wind zand kon worden verplaatst en duinen konden opstuiwen. Deze uit grof zand opgebouwde rivierduinen (ook wel donken genoemd), reiken tegenwoordig plaatselijk door de jongere afzettingen heen tot dicht aan het maaiveld (Boxtel Formatie; Delwijnen Laagpakket). De top van het pleistocene zand wordt verwacht rond 9 m -mv (8,8 m -NAP).

Onder invloed van de klimaatsverbetering op de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen smolt het landijs af en steeg de zeespiegel. Het vlechtende rivierpatroon kreeg door veranderingen in het afvoerregime een meanderend karakter met enkele hoofdgeulen die zich in de oudere riviervlakte insneed. Alleen bij zeer hoge rivierstanden traden de rivieren buiten hun geulen en werd op de oudere grindige rivierafzettingen een kleilaag (Laag van Wijchen) afgezet. Als gevolg van de doorgaande zeespiegelstijging steeg de grondwaterstand en ontstond ter hoogte van het plangebied na verloop van tijd een groot drassig gebied waar veen werd gevormd (Formatie van Nieuwkoop; Basisveenlaag).

Onder invloed van de stijgende zeespiegel veranderde de zich insnijdende meanderende rivieren tussen 8200 en 8000 BP (d.w.z. in het midden mesolithicum) in aggraderende rivieren. In de bedding van de rivieren werd het grofste materiaal, voornamelijk zand en grind, afgezet. Bij overstroming werden zand en klei uit de bedding gelicht en op de oevers afgezet, waardoor oeverwallen ontstonden (zeer fijnzandig en zavelig materiaal). Verder van de rivier af kwam het overstromingswater tot rust en werd klei (Echteld Formatie) afgezet. In de kommen ontstond onder invloed van een hoge grondwaterspiegel veen (Formatie van Nieuwkoop; Hollandveen Laagpakket). Mede als gevolg van de invloed van de getijdewerking op de rivierstand vonden regelmatig doorbraken van de oeverwallen plaats, waardoor crevassegeulen ontstonden. In en langs de crevassegeulen vond sedimentatie plaats. De crevasse-afzettingen zijn meestal minder dik dan stroomgordelafzettingen, waarbij bovendien de lithologische samenstelling over korte afstand zeer groot kan zijn.

⁷ Boshoven, Van Putten & Beckers 2021.

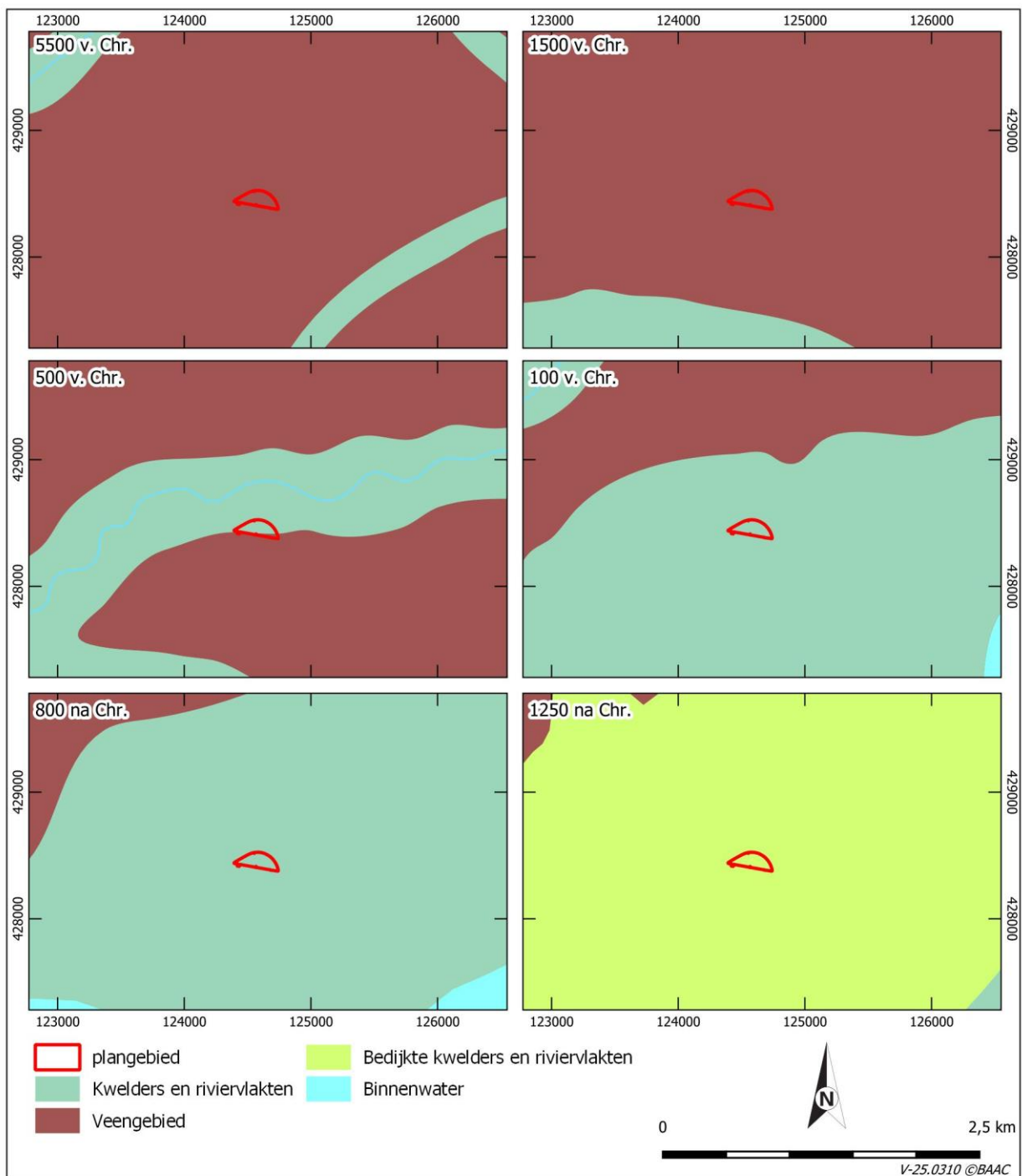

Afb. 2.1 Doorsnede en bovenaanzicht van een meanderende rivier en geomorfologische terminologie (Stouthamer, Cohen & Hoek 2023).

Na verloop van tijd verzandde de bedding en verlegde de rivier zijn loop. Het zandige geullichaam en de oeverwallen bleven hierbij achter (zie afb. 2.1 **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Door het zandige karakter van het geullichaam en de oeverwallen kwamen deze delen door ontwatering en differentiële klink⁸ hoger te liggen en vormden ze door de eeuwen heen gunstige plaatsen voor bewoning.

Vanaf circa 1000 à 1350 na Chr. werd door de aanleg van dijken een eind gemaakt aan het vrij meanderen en verleggen van de rivieren en werd de sedimentatie grotendeels beperkt tot het buitendijkse gebied. Desondanks vond door dijkdoorbraken en overstromingen tot in de 20e eeuw ook binnendijkse sedimentatie plaats. Bij een dijkdoorbraak werd een diep gat, een zogenaamd wiel of waal, uitgekolk. Het materiaal afkomstig uit het gat werd als zogenaamde overslaggrond waaivormig achter het wiel afgezet. Overslaggronden bestaan over het algemeen uit een mengsel van klei en zand, soms vermengd met grind (afhankelijk van de aard en samenstelling van de oorspronkelijke ondergrond).

⁸ Klei en veen klinken sterker in dan zand, waardoor de oorspronkelijk laag gelegen stroomgordels na verloop van tijd hoog in het landschap kwamen te liggen.

Afb. 2.2 Paleogeografische ontwikkeling van het plangebied (Vos et al. 2018).

2.2.2 Gebiedsspecifieke beschrijving

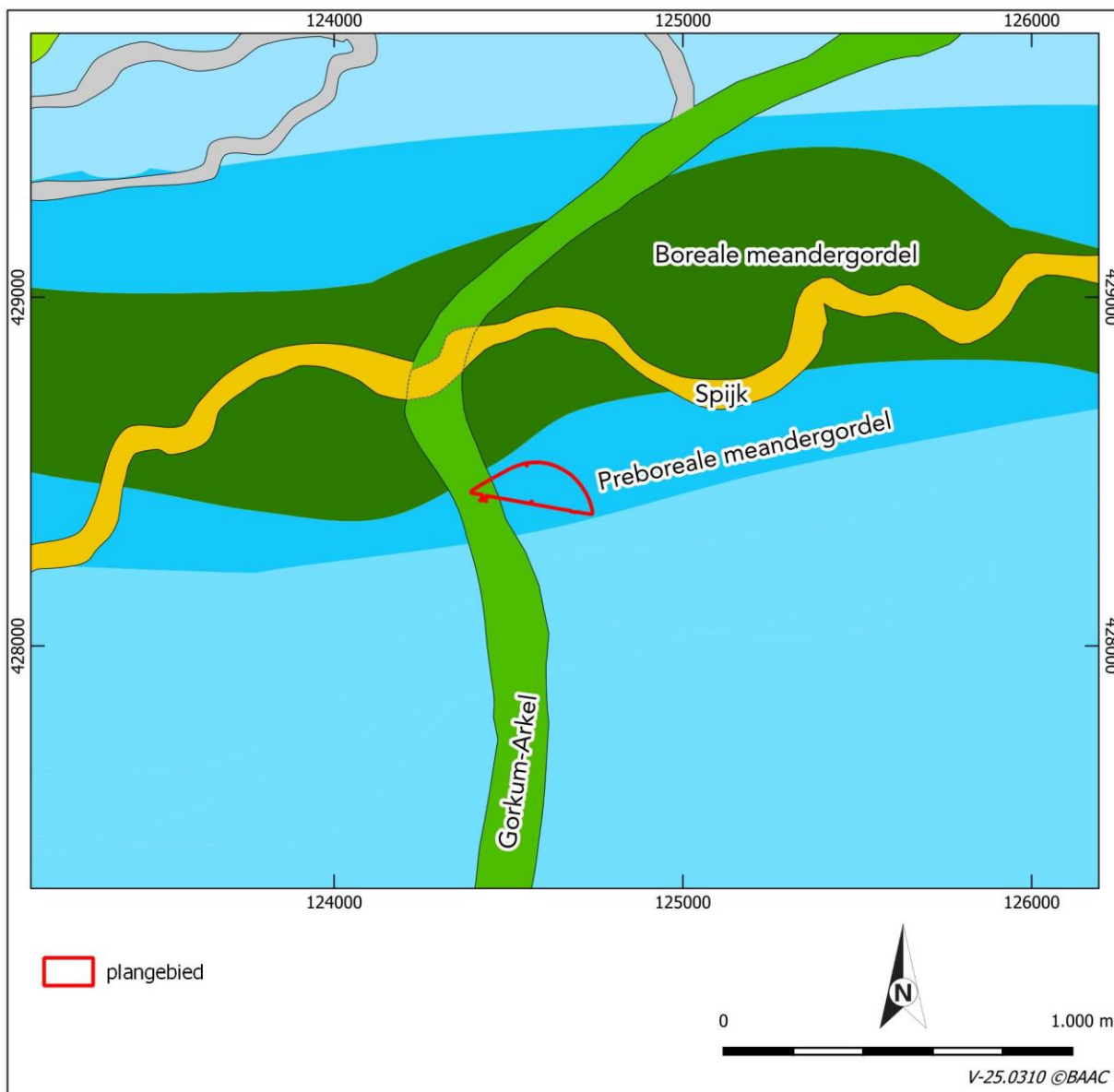
■ Geologie

Op de landelijke overzichtskaart ligt het plangebied in een komgebied. In het merendeel van het plangebied liggen deze komafzettingen op kustveen en in het meest westelijke punt bevindt zich een getijdegeul in de ondergrond.⁹ Op de meer gedetailleerde, maar oudere, geologische kaart is de situatie iets anders weergegeven. Hoewel ook hier het plangebied in het komgebied wordt geplaatst, is er geen sprake van een getijdegeul. In het zuidoosten worden overslaggronden weergegeven.¹⁰

⁹ Geologische overzichtskaart 2021.

¹⁰ Verbraeck 1990.

Volgens de stroomgordelkaart is sprake van een pleistocene riviervlakte, waarin in het preboreaal ter hoogte van het plangebied een meanderende rivier zich heeft ingesneden. Omstreeks 9500 C14 BP heeft deze rivier het plangebied verlaten en heeft zich direct ten noorden van het plangebied ingesneden. Omstreeks 7300 C14 BP (dat wil zeggen vroeg-mesolithicum) heeft deze rivier het dal verlaten en is de waterafvoer in de omgeving van het plangebied overgenomen door de Gorkum-Arkel stroomgordel. Deze is noord-zuid georiënteerd en loopt door het westen van het plangebied en is actief vanaf het midden-mesolithicum tot vroeg-neolithicum. De Gorkum-Arkel stroomgordel wordt verwacht op een diepte van circa 3,4 en 5,9 m -NAP. Op circa 360 m ten noorden van het plangebied was de Spijk-stroomgordel actief tussen 570 en 280 v. Chr. (vroeg tot midden-ijzertijd). Deze afzettingen worden op een diepte van circa 2,2 – 1,7 m -NAP verwacht.¹¹ Rond het begin van onze jaartelling werd de Merwede stroomgordel actief op circa 1,5 km ten zuiden van het plangebied.

Afb. 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de stroomgordelkaart (Cohen et al. 2015).

In 2010 is in het plangebied een archeologisch booronderzoek uitgevoerd tot een diepte van 5 m -mv.¹² Op een diepte van circa 4-5 m -mv zijn oeverafzettingen aangetroffen van vermoedelijk de Gorkum-Arkel stroomgordel. In één boring is beddingzand aangetroffen. Op een diepte van circa 3 m -mv zijn oeverafzettingen aangetroffen die mogelijk

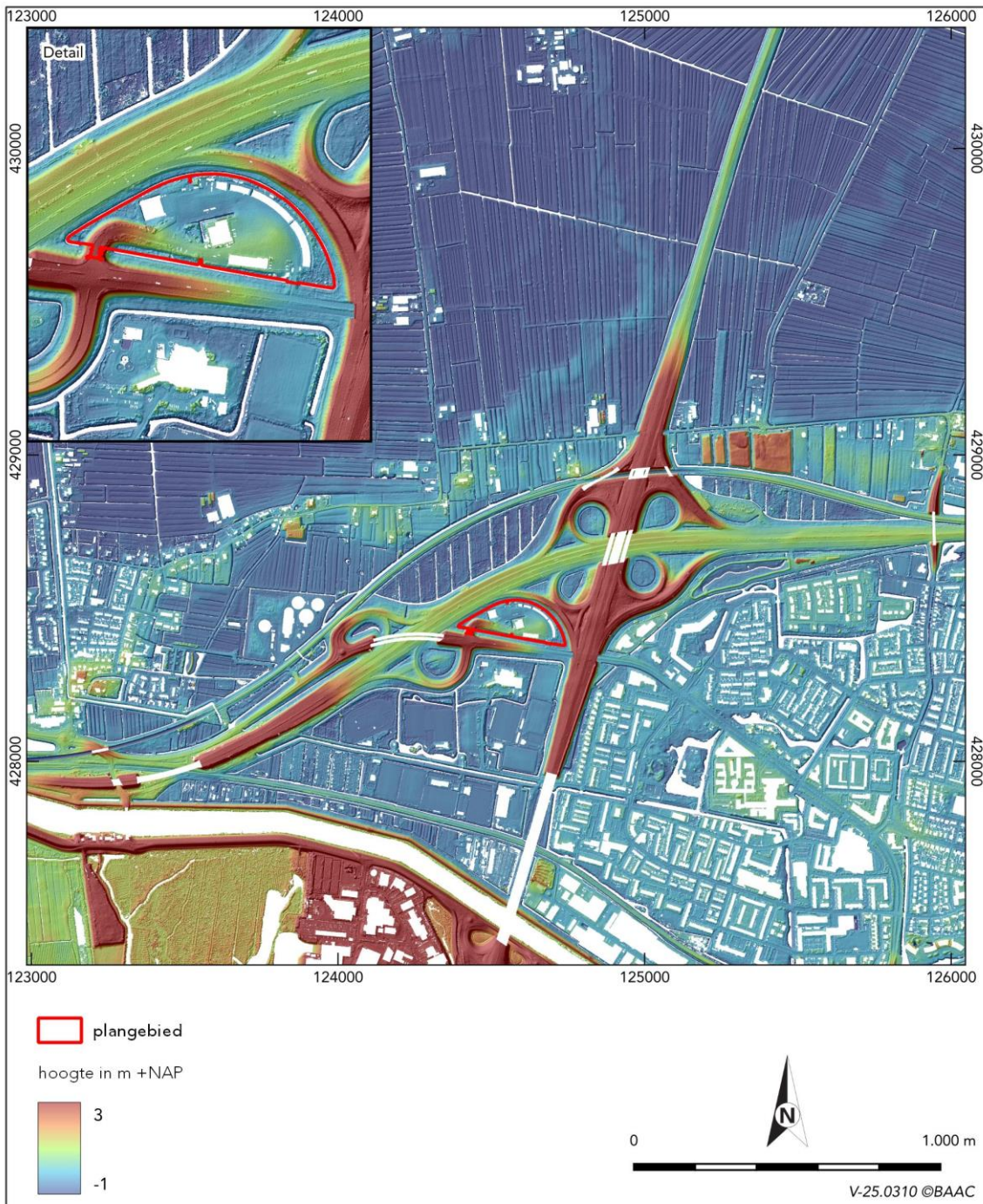
¹¹ Cohen et al. 2012.

¹² Er zijn in het rapport geen waarden t.o.v. NAP opgenomen.

tot de Spijk-stroomgordel behoren.¹³ Om de diepere ondergrond in kaart te krijgen is het DINOLoket geraadpleegd. De pleistocene ondergrond is op een diepte van circa 9,2 m -mv (9,8 m -NAP) aangetroffen.¹⁴

■ **Geomorfologie en AHN**

Volgens de geomorfologische kaart ligt het plangebied op een rivierkomvlakte.¹⁵ Op circa 360 m ten noorden is de stroomgordel van Spijk duidelijk herkenbaar op het AHN. De A15, A27 en de bebouwde kom van Gorinchem ten oosten van het plangebied hebben het natuurlijk reliëf ernstig verstoord. Op basis van de omgeving kan een natuurlijke maaiveldhoogte van circa 0,7 m -NAP verwacht worden, terwijl deze in het plangebied varieert tussen 0,3 m -NAP en 0,7 +NAP. De oprit van het terrein ligt nog hoger, namelijk op maximaal 3,4 m +NAP.¹⁶

Afb. 2.4 Ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand (AHN4 2025) met een ingezoomde hoogtekaart als inzet.

¹³ Hanemaaijer 2010.

¹⁴ DINOLoket 2025, boring B38G0334.

¹⁵ Geomorfologische kaart, geraadpleegd via Archis 3 2025.

¹⁶ AHN4 2025.

■ Verstoringsen

Het plangebied is in 2010 bodemkundig onderzocht t.b.v. de bouwwerkzaamheden.¹⁷ De aanleg van de A15 en A27 zal vermoedelijk geleid hebben tot grote verstoringen.

■ Bodemopbouw

Volgens de bodemkaart is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in bebouwd gebied. In de omgeving komen diverse kalkloze vaaggronden voor, te weten drechtvaaggronden en poldervaaggronden.¹⁸ Ook de grondwatertrap (GWT) is niet gekarteerd, maar er is op basis van gegevens uit de omgeving sprake van GWT III. Dat betekent dat (in een natuurlijke situatie) de gemiddeld hoogste grondwaterstand binnen 40 cm -mv ligt en de gemiddeld laagste grondwaterstand tussen de 80 en 120 cm -mv.¹⁹ Vaaggronden zijn jonge gronden waarin nog weinig of geen bodemvorming is opgetreden en die niet voldoen aan de criteria van de overige minerale gronden. Poldervaaggronden komen voor in slecht gedraineerde komafzettingen, rivierklei en in restgeulen. Drechtvaaggronden zijn kleigronden die op veen liggen. Het veen begint tussen 40 en 80 cm -mv.²⁰

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied ligt op stroomruggen uit het vroeg-Holoceen, waaronder de stroomgordel van Gorkum-Arkel. In de periode voor de bedijkingen werden alleen de hoger gelegen stroomruggen²¹ bewoond en gebruikt voor akkerbouw. De lagere delen van de stroomruggen waren daarvoor te nat en werden gebruikt als gemeenschappelijke hooi- en weilanden. De laaggelegen en dus natte komgebieden werden gebruikt voor beweiding in de zomer. Ondanks de bedijkingen, die in de omgeving van het plangebied vanaf de 11^e eeuw plaatsvonden, en de aanleg van weteringen die ontwatering van de komgebieden sterk verbeterde, bleven dit natte gebieden die door dijkdoorbraken vaak overstromden. Boerderijen werden dan ook zelden in de kommen gebouwd en als dat wel gebeurde, was dit op een hoge terp. Ook op de stroomruggen werden vanwege het overstromingsgevaar vaak terpen gebouwd. Pas na de Tweede Wereldoorlog verschenen in de kommen op grote schaal boerderijen.²²

2.3.2 Historie

Het plangebied ligt circa 2,3 km ten noordwesten van de historische kern van Gorinchem en 1,1 km ten oosten van Schelluinen in de *Haarpolder*. Deze polder maakt deel uit van de Alblasserwaard, die vanaf de 11^e eeuw ontgonnen is vanaf de Lek (13 km ten noorden van het plangebied). Eerst werden de randen van het gebied ontgonnen die grensden aan grote rivieren en later werd het meer landinwaarts gelegen gebied ontgonnen. In de 13^e eeuw was de Alblasserwaard volledig ontgonnen. Gorinchem ontstond als havenstad langs de Merwede en vormde lang een buffer tussen de Graven van Gelre in het oosten en van Holland in het westen. In de 15^e eeuw, na de Arkelse twisten, kwam het definitief bij Holland. Vanwege de ligging aan de monding van de Linge in de Merwede is Gorinchem opgenomen in de Hollandse Waterlinie en uitgebouwd tot vestingstad.²³ Het plangebied lag binnen het inundatiegebied van de Oude Hollandse Waterlinie, maar bij de Nieuwe Hollandse Waterlinie kwam het inundatiegebied verder oostelijk te liggen.²⁴

Begin 19^e eeuw lag het plangebied midden in een groot agrarisch gebied behorende bij Gorinchem. De percelen waren in gebruik als weiland of bouwland. Bebouwing lag met name langs de Haarweg op circa 450 m ten noorden van het plangebied. Op circa 410 m ten zuiden van het plangebied lagen twee watermolens die de polder droog hielden. In 1819 werd het kanaal Steenenhoek aangelegd op circa 800 m ten zuiden van het plangebied. Dit kanaal liep van de Linge naar de Beneden-Merwede en is aangelegd na een grote overstroming in 1809 om wateroverlast in het gebied terug te dringen.²⁵

¹⁷ Bodeminformatie 2025.

¹⁸ Bodemkaart, geraadpleegd via Archis 3 2025.

¹⁹ Bodemkaart, geraadpleegd via Archis 3 2025.

²⁰ Harbers 1981.

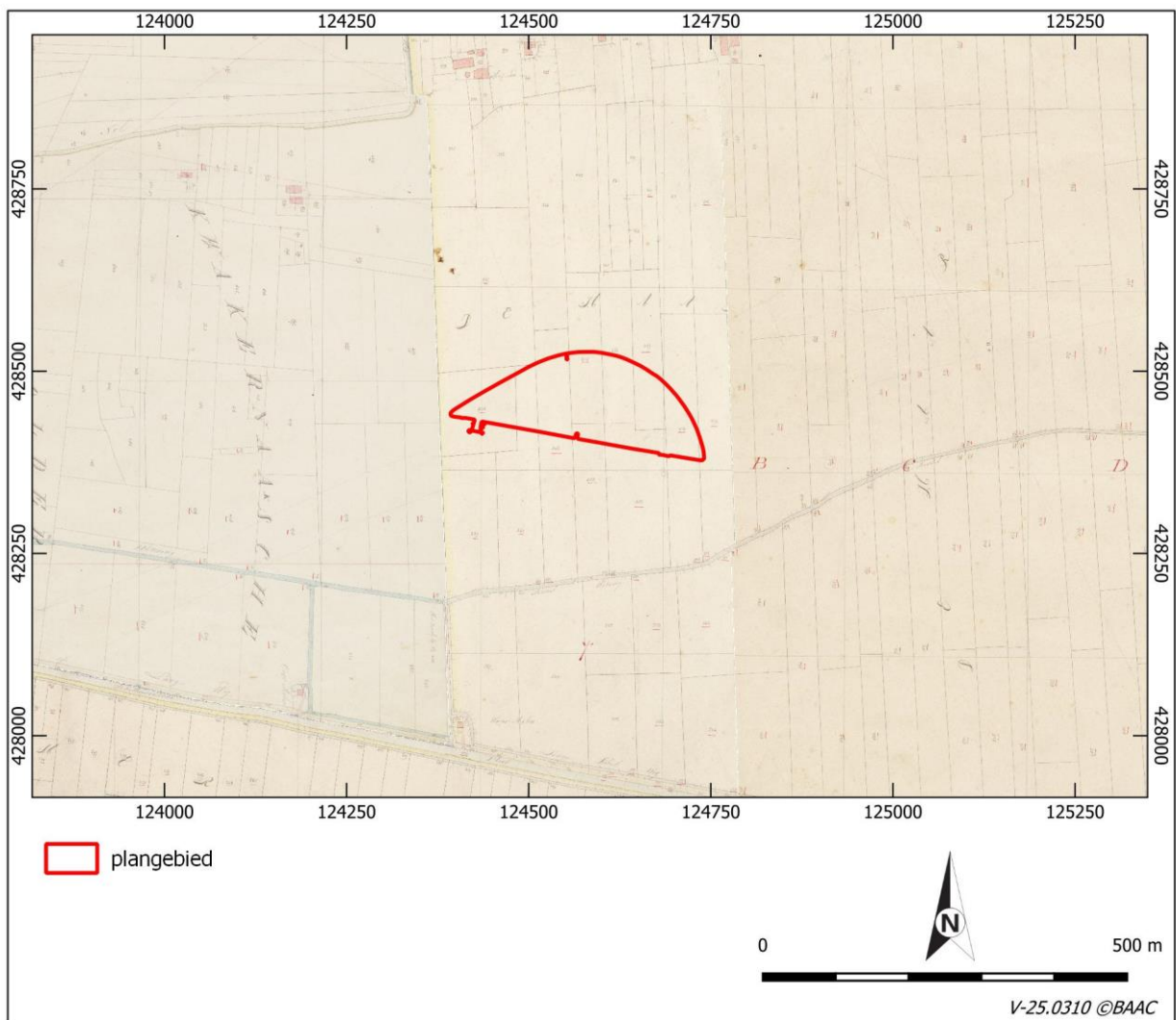
²¹ Twee oeverwallen met een bedding ertussen vormen een stroomrug.

²² Barends et al. 1997.

²³ Boshoven, Van Putten & Beckers 2021; Mooi Gorinchem 2025.

²⁴ Verdedigingswerkenkaart 2025; Vesting Gorinchem 2025.

²⁵ Wikipedia 2025.

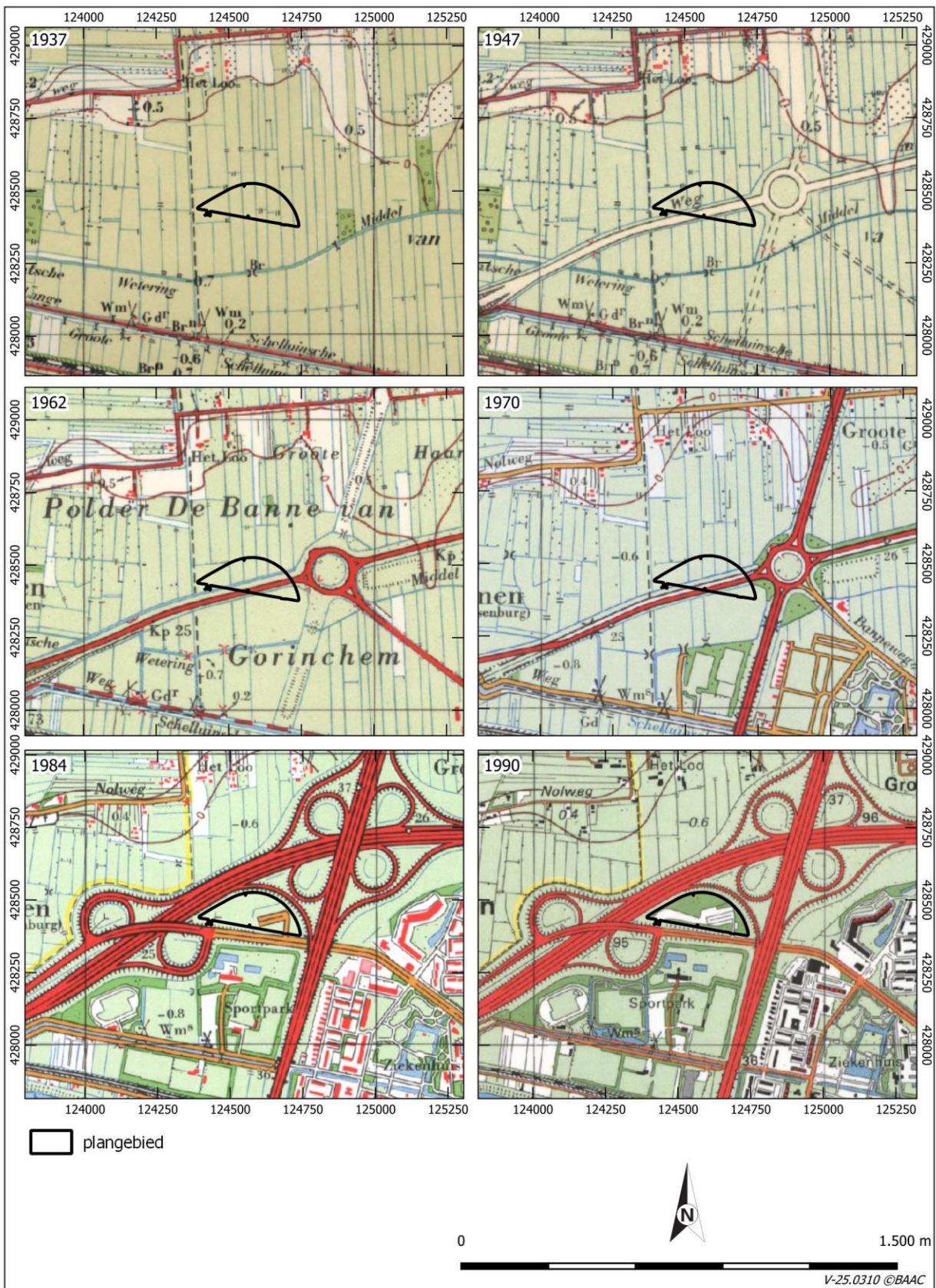
Afb. 2.5 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de 19^e eeuw (Kadasterkaart 1811-1832).

In het plangebied veranderde weinig, totdat de plannen voor rijksweg 15 vorm kregen in de eerste helft van de 20^e eeuw. Er werd een knooppunt direct ten oosten van het plangebied gepland en de weg liep dwars door het plangebied. De werkzaamheden waren al in gang gezet voor de Tweede Wereldoorlog, maar kwamen in 1940 tijdelijk stil te liggen.²⁶

Net als tijdens de Tachtigjarige oorlog en de Franse tijd was de Merwede van een groot belang in de Nederlandse verdediging. De rivier was onderdeel van het Zuidfront Holland en werd in 1939-1940 versterkt. In het plangebied hebben weinig oorlogshandelingen plaatsgevonden, totdat het Duitse leger verdedigingswerken ging aanleggen in het kader van de *Waal-Stellung*, die grofweg liep tussen de Moerdijkbruggen en Nijmegen. Het doel hiervan was het ten alle kosten afweren van een vijandelijke aanvalsbeweging vanuit het zuiden. In deze periode is langs de huidige A15, in het plangebied, ook een haakse op de hoofdverdediging liggende verdedigingslinie aangebracht, een zogenaamde *Riegelstellung*. In het gebied ten westen van deze *Riegelstellung* lijken zich enkele antitankversperringen te bevinden, zoals een korte tankgracht die met antitankwapens gedekt kon worden vanuit achterliggende schuttersputten. Hier hebben echter geen gevechtshandelingen plaatsgevonden. Gorinchem is met de Duitse capitulatie bevrijd.²⁷

²⁶ Wegenwiki 2025.

²⁷ Boshoven, Van Putten & Beckers 2021.

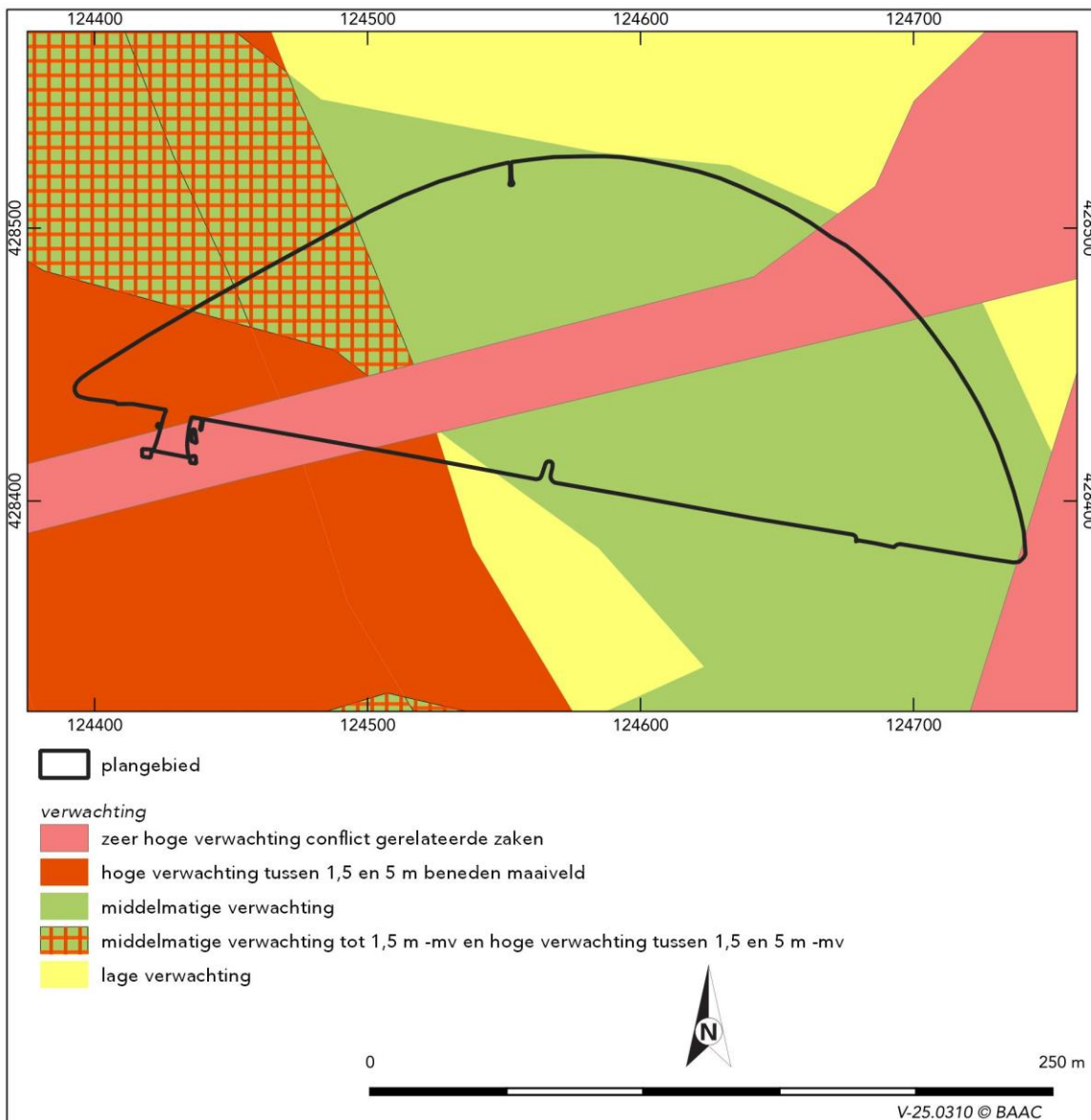
Afb. 2.6 Ligging van het plangebied op kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw (Topotijdreis 2025).

Na de oorlog zijn geleidelijk de werkzaamheden aan de A27 en de A15 weer opgepakt en in 1950 werd het stuk rijksweg ter hoogte van het plangebied in gebruik genomen.²⁸ In 1976 is het klaverblad van knooppunt Gorinchem (ten noorden van hete plangebied) in gebruik genomen. Vanaf dat moment werd het plangebied gebruikt als steunpunt door Rijkswaterstaat. De sloot die langs de oorspronkelijke A15 lag werd grotendeels gedempt en het gebied werd geasfalteerd. Er stonden diverse loodsën. Tussen 2010 en 2012 werd het gebied opnieuw ingericht en is de sloot grotendeels gedempt.²⁹

2.4 Archeologische gegevens

2.4.1 Gemeentelijke verwachtingskaart

Het plangebied heeft op de gemeentelijke verwachtingskaart diverse verwachtingen. Een heel klein deel heeft een lage verwachting (geel, afb. 2.7). In het merendeel van het plangebied geldt een middelmatige verwachting (groen, 5). In het westen geldt een hoge verwachting voor een diepte van circa 150 tot 500 cm -mv (donkerrood, 2). Waar de middelmatige verwachting de hoge verwachting afdekt is dit weergegeven met een rood raster.

Afb. 2.7 Ligging van het plangebied op de gemeentelijke verwachtingskaart (Boshoven, Van Putten & Beckers 2021).

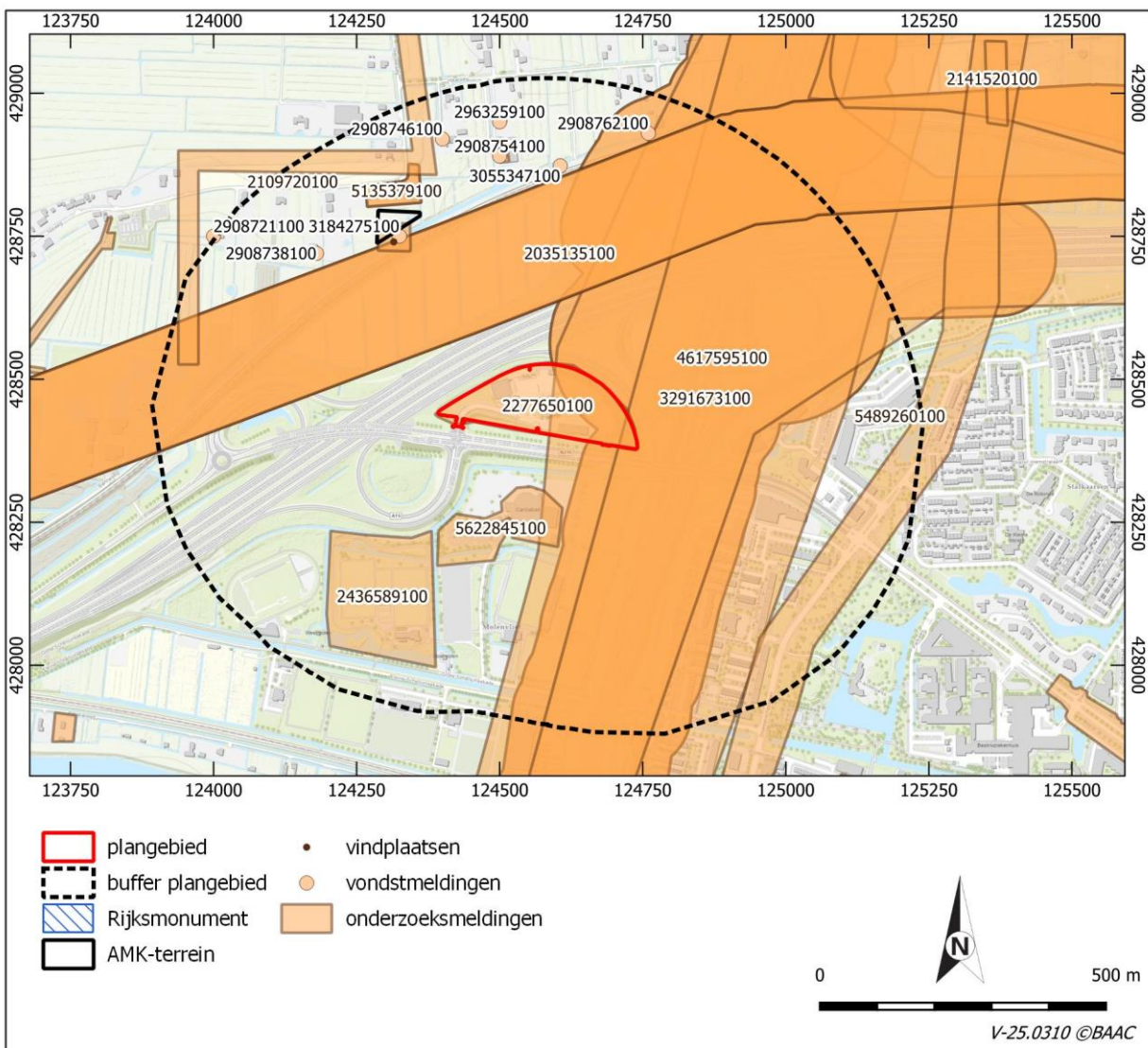
²⁸ Wegenwiki 2025.

²⁹ Hanemaaijer 2010; Topotijdreis 2010-2024; er zijn geen funderingsdieptes opgenomen op de bouwtekeningen geleverd door de opdrachtgever.

Dwars door het plangebied loopt een zone met een zeer hoge verwachting op resten uit de Tweede Wereldoorlog (roze).³⁰ De verwachting is gebaseerd op de landschappelijke ligging op de bekende stroomgordels en de resultaten van historisch onderzoek.

2.4.2 Bekende vondsten en eerder onderzoek

In 2010 is het plangebied onderzocht middels een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek (zaakidentificatienummer 2277650100). Volgens het bureauonderzoek is een crevasse of stroomgordel te verwachten in het gebied. Deze wordt gelinkt aan de Schaik stroomgordel. Welke op en diepte van circa 3 tot 4 m -mv verwacht wordt. Een crevasse of stroomgordel in een komgebied ligt vaak iets hoger, waardoor hier bewoning vanaf het neolithicum verwacht kan worden. Er zijn acht boringen gezet tot 500 cm -mv. In deze boringen is een dik pakket komafzettingen aangetroffen, bestaande uit matig siltige, kalkloze klei met af en toe ingeschakeld veen. In een aantal boringen worden de komafzettingen afgewisseld door sterk tot uiterst siltige kleiafzettingen, die zijn geïnterpreteerd als oeverafzettingen. Deze komen vooral voor tussen 300 en 500 cm -mv, maar in boring 1 komt dit pakket al tussen 165 en 180 cm -mv voor. In boring 5 en 8 zijn er duidelijk twee fasen van de oeverafzettingen, gescheiden door komafzettingen. In de boringen is over het algemeen de bovenste 70 tot 100 cm verstoord. Vanwege het ontbreken van beddingafzettingen in de meeste boringen en het ontbreken van een potentieel archeologisch vondstniveau is er geen vervolg geadviseerd voor het plangebied.³¹

Afb. 2.8 Het plangebied met (voor zover aanwezig) de archeologische (rijks)monumenten, vondstmeldingen en onderzoeken (Archis 3 2025).

³⁰ Boshov, Van Putten & Beckers 2021.

³¹ Hanemaaijer 2010.

In een straal van 500 m rondom het plangebied zijn diverse archeologische resten aangetroffen en onderzoeken uitgevoerd. Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde aangewezen als archeologisch (rijks)monument. Binnen een straal van 500 m is een archeologisch monument aangewezen (AMK-terrein). Het betreft een terrein van zeer hoge archeologische waarde met sporen van bewoning uit de middeleeuwen. In 2000 is deze vindplaats deels opgegraven in het kader van de aanleg van de Betuwelijn.³² De vindplaats ligt op de zuidelijke oeverzone van een zuidwest-noordoost gerichte stroomgordel, behorend tot het systeem van Spijk. Direct ten zuiden van de vindplaats liggen crevasseafzettingen, die ook in het huidige plangebied verwacht worden. Op een grotere diepte, circa 5,5 m -mv, zijn beddingafzettingen van een oudere stroomgordel aangeboord. Deze behoren tot het systeem van Gorinchem-Arkel. Direct onder de bouwvoor is de begrenzing aangetroffen van een middeleeuws erf, dat in noordwestelijke richting heeft doorgelopen. Op basis van het vondstmateriaal dateert het erf vermoedelijk uit de 12e eeuw en is het kort, één of twee generaties, bewoond geweest. Een rurale vindplaats in een natgebied uit deze periode is zeldzaam en de vindplaats is goed bewaard gebleven, waardoor het AMK-terrein een zeer hoge waarde is toegekend.³³

Een groot aantal van de uitgevoerde onderzoeken betreffen onderzoeken voor lange tracés, namelijk de verbreding van de A27 en de aanleg van de Betuwelijn. Deze onderzoeken hebben op basis van de gemeentelijke verwachtingskaart (in combinatie met de geplande werkzaamheden) segmenten aangewezen waar verder archeologisch onderzoek uitgevoerd moest worden. In het kader van de A27 heeft er geen booronderzoek plaatsgevonden binnen het onderzoeksgebied. In het kader van de Betuwelijn is er wel een vindplaats aangetroffen op circa 275 m ten noordwesten van het plangebied (zaakidentificatienummer 2042652100). Dit heeft uiteindelijk geleid tot een opgraving (vondstmelding 3184275100, zie ook de beschrijving van het AMK-terrein). Tijdens veldkarteringen ten behoeve van de Betuwelijn zijn ook diverse huisterpen uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd aangetroffen.

Tabel 2.1 Overzicht bekende vondstlocaties binnen een straal van 500 m rondom het plangebied (Archis 3 2025).

Archisnr.	afstand tot plangebied	materiaal	datering	verzamelwijze
2908738100	344 m NW	huisterp	late middeleeuwen – nieuwe tijd	veldkartering
3184275100	300 m NW	erf	12 ^e eeuw	opgraving
2908746100	400 m N	huisterp	late middeleeuwen – nieuwe tijd	veldkartering
2908754100	375 m N	huisterp	late middeleeuwen – nieuwe tijd	veldkartering
2963259100	425 m N	aardewerk	late middeleeuwen	veldkartering
3055347100	340 m N	greppel/sloot	late middeleeuwen – nieuwe tijd	begeleiding
2908762100	430 m N	huisterp	late middeleeuwen – nieuwe tijd	veeldkartering

Tabel 2.2 Overzicht eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek binnen een straal van 500 m rondom het plangebied (Archis 3 2025).

Archisnr.	afstand tot plangebied	uitvoerder, jaar	type onderzoek en resultaat
2277650100	plangebied	ADC, 2010	Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek. Afhankelijk van de aanwezigheid van crevasseafzettingen is er een archeologische verwachting. Daarom is er een verkennend booronderzoek uitgevoerd. Op één locatie is beddingzand aangetroffen en in de overige boringen een pakket van afwisselend kom- en oeverafzettingen. Er is geen archeologisch niveau aangetroffen en er is geadviseerd het gebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. ³⁴
2248174100	in oosten overlappend met plangebied	Vestigia, 2007	Bureauonderzoek t.b.v. A27. In dit onderzoek is een inventarisatie gemaakt van de terreinen met bekende vindplaatsen en hoge archeologische verwachting. Daar waar het tracé een dergelijk terrein kruist, dient vervolgonderzoek plaats te vinden. ³⁵
3291673100	in oosten overlappend met plangebied	Antea Group, 2015	Bureauonderzoek t.b.v. A27. Dit onderzoek is een uitbreiding en een update van bovenstaand onderzoek. Op basis van dit onderzoek is er geen vervolgonderzoek nodig in de directe omgeving van het plangebied. ³⁶
4617595100	in oosten overlappend met plangebied	RAAP, 2018	Verkennend booronderzoek t.b.v. A27 (vervolg op bovenstaand onderzoek). De onderzochte delen vallen buiten het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn de dichtstbijzijnde deelgebieden vrijgegeven. ³⁷

³² Archis 3; Goossens 2001.

³³ Goossens 2001.

³⁴ Hanemaaijer 2010.

³⁵ Van Heeringen, Brugman & Eimermann 2010.

³⁶ Vossen & Bronckers 2016.

³⁷ Coppens & Goossens 2019.

Archisnr.	afstand tot plangebied	uitvoerder, jaar	type onderzoek en resultaat
2026330100	95 m N	RAAP, 1991	Bureauonderzoek t.b.v. Betuwelij. Geen rapport in Archis of Dans.
2027270100	95 m N	RAAP, 1994	Verkennd booronderzoek t.b.v. Betuwelij. Geen rapport in Archis of Dans.
2035135100	95 m N	RAAP, 1992	Verkennd booronderzoek t.b.v. Betuwelij. Geen rapport in Archis of Dans.
5622845100	100 m Z	Transect, 2024	Bureauonderzoek en verkennd booronderzoek. Er geldt een hoge verwachting op resten uit de periode mesolithicum – neolithicum. Bij het booronderzoek zijn geen archeologisch relevante niveaus aangetroffen. De verwachting kan worden bijgesteld naar laag voor alle perioden. Er is geen vervolgonderzoek geadviseerd. ³⁸
2436589100	200 m Z	Archeosupport, 2014	Bureauonderzoek. Geen rapport in Archis of Dans.
2042652100	275 m NW	RAAP, 1993	Karterend booronderzoek t.b.v. Betuwelij. Vindplaats vroege middeleeuwen – late middeleeuwen. Geen rapport in Archis of Dans.
5071048100	335 m NW	Transect, 2021	Bureauonderzoek en verkennd booronderzoek. Uit het bureauonderzoek blijkt het gebied een hoge verwachting te hebben op resten uit de ijzertijd – nieuwe tijd. Bij het booronderzoek is een vondstenlaag aangetoond op een diepte van 100-140 cm -mv (1-1,2 m - NAP). De hoge verwachting wordt behouden. Er is een proefsleuvenonderzoek geadviseerd. ³⁹
5135379100	335 m NW	Transect, 2021	Proefsleuvenonderzoek (vervolg op bovenstaand). Bij het onderzoek is een greppel uit de nieuwe tijd-midden aangetroffen. Tevens bleek een deel van het archeologisch vlak verstoord te zijn. De vindplaats is niet behoudenswaardig en het terrein is vrijgegeven. ⁴⁰
4752695100	360 m N	SOB Research, 2019	Bureauonderzoek en verkennd booronderzoek. Er geldt een middelhoge verwachting voor alle archeologische periodes. De werkzaamheden zullen eventuele archeologische resten niet verstoren, omdat zij beperkt blijven tot de recente ophooglaag. Er wordt geadviseerd de verwachting te behouden, maar dat de werkzaamheden zonder verder archeologisch onderzoek kunnen plaatsvinden. ⁴¹
2109720100	370 m N	Vestigia, 2006	Bureauonderzoek, verkennd en karterend booronderzoek. Er geldt een hoge verwachting voor de stroom- en crevasseruggen. Tijdens het booronderzoek bleek de bodem verstoord en zijn geen indicatoren aangetroffen. Er is geadviseerd het gebied vrij te geven. ⁴²
5489260100	420 m O	IDDS, 2023	Bureauonderzoek. Nog niet afgemeld in Archis of Dans.

³⁸ Van der Kroon & Jansen of Lorkeers 2024.

³⁹ Verboom-Jansen & Rap 2021.

⁴⁰ Bakker & Scheeringa 2022.

⁴¹ Melis 2019.

⁴² Hessing 2006.

Het plangebied maakt deel uit van het centrale rivierenlandschap. De noord-zuid georiënteerde Gorkum-Arkel stroomgordel liep vanaf het midden-mesolithicum tot het vroeg-neolithicum door het westen van het plangebied en kan op 3,4-5,9 m -NAP (3,1 – 5,6 m -mv) verwacht worden. In de vroege en midden-ijzertijd was de Spijk stroomgordel ten noorden van het plangebied actief. Afzettingen van deze stroomgordel worden op een diepte van circa 2,2 – 1,7 m -NAP (1,9 - 1,4 m -mv) verwacht. Bij een booronderzoek zijn op twee verschillende niveaus oeverwalafzettingen aangetroffen. Vermoedelijk zijn deze te koppelen aan deze twee stroomgordels. Bij dit onderzoek is aangetoond dat de top van het plangebied tot een diepte van maximaal 1 m -mv verstoord is. De natuurlijke bodemopbouw zal vermoedelijk een poldervaaggrond geweest zijn.

Het plangebied lag in de Haarpolder in de Alblasserwaard en is tussen de 11^e en 13^e eeuw ontgonnen. Het is in gebruik geweest als weiland en bouwland, totdat begin 20^e eeuw werd gestart met de aanleg van de rijkswegen A15 en A27. De A15 liep van west naar oost door het plangebied. Door de Tweede Wereldoorlog kwam de aanleg tijdelijk stil te liggen. Het Duitse leger gebruikte de weg vervolgens in de Waal-Stellung als Riegelstellung. Er zijn geen aanwijzingen dat er gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden in het plangebied. Na de oorlog werden beide rijkswegen afgemaakt en in 1976 werd het knooppunt Gorinchem ten noordoosten van het plangebied gerealiseerd. Vanaf dat moment werd het plangebied in gebruik genomen als wegensteunpunt. In 2010 is het punt opnieuw ingericht. Bij het archeologisch onderzoek voor deze werkzaamheden bleek de verstoring van de aanleg van deze wegen wel mee te vallen. Gezien de diepte waarop eventuele archeologische niveaus zich bevinden is er geen verder onderzoek uitgevoerd. Bij de aanleg van de Betuwelij is ten noorden van het plangebied een erf uit de 12^e eeuw gedeeltelijk opgegraven.

Tabel 3.1 Overzicht van de specifieke archeologische verwachting van het plangebied.

periode	verwachting	complex	omvang	kenmerken	diepte	gaafheid
mesolithicum-neolithicum	hoog	jachtkamp	<200 - >1000 m ²	Spreiding vuursteen	3,7 – 8,8 m -NAP (3,4 – 9,1 m -mv)	matig-goed
ijzertijd – Romeinse tijd	middelhoog	nederzetting, akker/tuin, begraving e.d.	500 - 2000 m ²	Sporen, spreiding losse vondsten	3 m -mv	matig – goed
middeleeuwen – nieuwe tijd	laag	nederzetting, akker/tuin, begraving e.d.	500 - 2000 m ²	Sporen, spreiding losse vondsten	40 – 60 cm -mv	slecht - matig
Tweede Wereldoorlog	hoog	loopgraven, stellingen etc.	10 – 100 m ²	Sporen, spreiding losse vondsten	vanaf maaiveld	matig

■ Archeologische verwachting (incl. datering, complextype en omvang)

Het laat-paleolithicum werd evenals het daaropvolgende mesolithicum gekenmerkt door rondtrekkende jager-verzamelaars, die gebruikmaakten van stenen en benen werktuigen. De mensen woonden in tijdelijke kampen, die zich over het algemeen op landschappelijke gradiënten bevonden. Vindplaatsen van jager-verzamelaars worden overwegend gekenmerkt door een spreiding van vuurstenen werktuigen en afval en zijn meestal (zeer) klein (<200 m²). Op basis van de ligging van het plangebied op een meandergordel die in het midden-mesolithicum is verlaten, wordt aan het plangebied een hoge verwachting toegekend voor vindplaatsen van jager-verzamelaars uit het mesolithicum tot neolithicum.

Vanaf 4900 voor Chr. (neolithicum) verruilde men geleidelijk het jagen en verzamelen voor een voedselvoorziening gebaseerd op akkerbouw en veeteelt. Door het verbouwen van voedsel werd men gebonden aan een bepaalde plek, werden stevigere onderkomens gebouwd en ging men aardewerk produceren en gebruiken. De locatiekeuze van de mensen werd in belangrijke mate bepaald door de mate waarin gronden geschikt waren voor beakkering (vruchtbaarheid en ontwatering). Dergelijke vindplaatsen (omvang 500-2000 m²) worden gekenmerkt door een spreiding van vondsten (met name aardewerk, maar ook andere gebruiksvoorwerpen) en sporen (kuilen, paalgaten, waterputten e.d.). Vaak is de vondstenlaag (het oude maaiveld) opgenomen in de bovengelegen akkerlaag, waardoor

de vondstdichtheid relatief laag is. Voor landbouwers uit de ijzertijd tot en met de Romeinse tijd geldt een middelhoge verwachting vanwege de ligging nabij de stroomgordel van Spijk.

Omstreeks de 13^e eeuw werden de nederzettingen verplaatst naar de overgang van de hogere naar de lagere delen, langs of in de beekdalen. In het plangebied zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van bebouwing in de periode vanaf de 19^e eeuw. Gezien de continuïteit van de bewoning en de ligging in het inundatiegebied van de Oude Hollandse Waterlinie is de kans op de aanwezigheid van nederzettingssporen uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd derhalve laag. Uiteraard kunnen uit deze periode wel sporen van ontginning (percelering e.d.) aanwezig zijn.

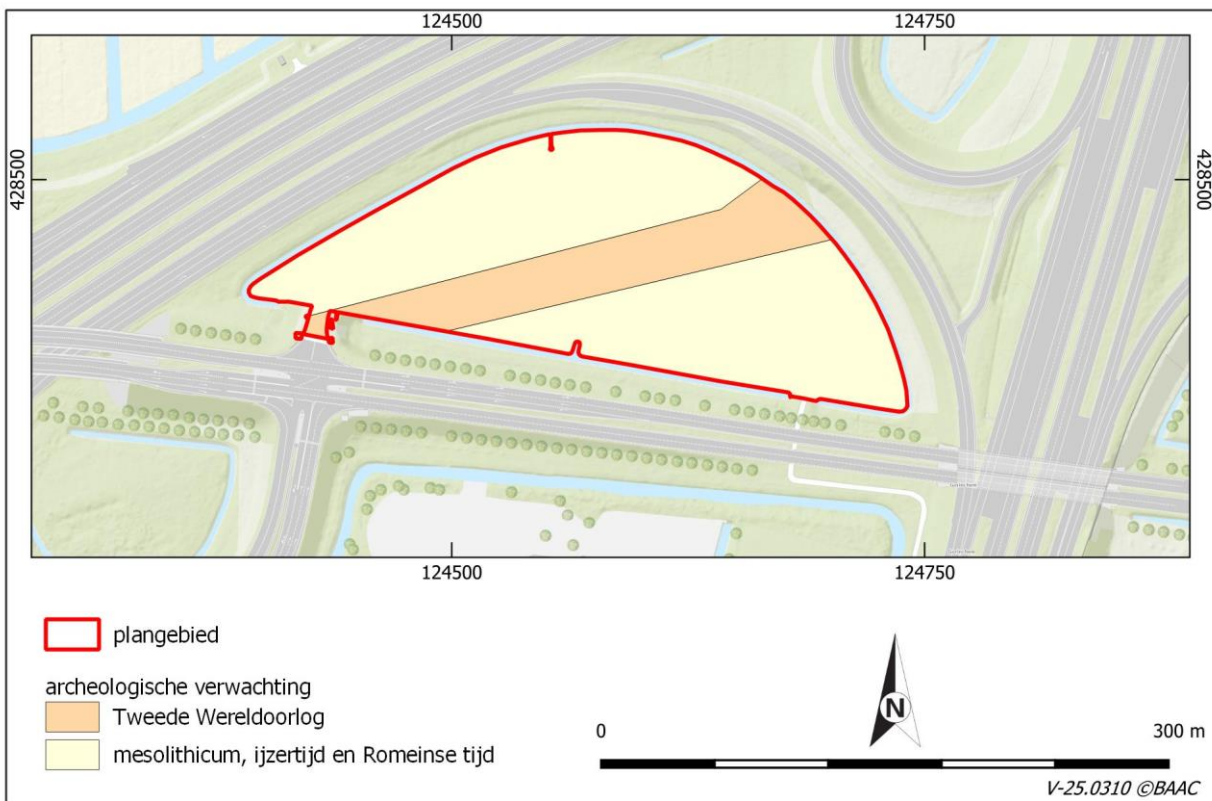
In de Tweede Wereldoorlog liep door het gebied een Duitse linie, mogelijk zijn hiervan nog sporen in de ondergrond aanwezig.

■ Diepteligging en stratigrafische ligging

Vindplaatsen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in de top van de rivierafzettingen van de (pre)boreale meander (4,7 – 8,8 m -NAP) en op de oeverafzettingen van de Gorkum-Arkel stroomgordel (3,4 – 5,9 m -NAP). Een eventuele vindplaats is afgedekt door komafzettingen. Vindplaatsen uit de ijzertijd en Romeinse tijd zijn te verwachten op de oeverafzettingen van de Spijk stroomgordel op een diepte van circa 2,2 – 1,7 m -NAP (1,9 - 1,4 m -mv) onder komafzettingen. Vindplaatsen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd zijn te verwachten in de komafzettingen onder eventuele ophooglagen. Resten uit de Tweede Wereldoorlog worden direct vanaf het maaiveld verwacht.

■ Gaafheid, conservering en mogelijke verstoringen

Als gevolg van de aanleg van de A15 en A27 kan het plangebied verstoord zijn geraakt. Op basis van het booronderzoek uit 2010 valt dit mee en is de verstoring maximaal 1 m diep. De bouwwerkzaamheden die in 2010 hebben plaatsgevonden zullen het plangebied lokaal hebben verstoord. Dit heeft echter geen effect op de diepere verwachtingen. Resten uit de Tweede Wereldoorlog zullen vermoedelijk bestaan uit diepe sporen, die onder eventuele verstoringen bewaard zullen zijn gebleven. Hoewel het een relatief nat gebied is, worden vanwege de huidige sterk wisselende grondwaterstanden, met uitzondering van in water- en beerputten, geen (onverkoelde) organische resten verwacht.

Afb. 3.1 De verwachting.

4

Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, welke gegevens zijn bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

In het plangebied liggen waarschijnlijk waarden uit de Tweede Wereldoorlog van de Riegelstellung behorende bij de Waal-Stellung, aangelegd in het najaar van 1944.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en welke gegevens zijn bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

In het plangebied is een (pre)boreale meandergordel aanwezig, welke is afgedekt door afzettingen van de Gorkum-Arkel stroomgordel (mesolithicum-neolithicum) en de Spijk stroomgordel (ijzertijd). Oeverafzettingen worden afgewisseld met komafzettingen.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Deze is hoog voor resten uit het mesolithicum in de top van de rivierafzettingen van de (pre)boreale meander (4,7 – 8,8 m -NAP) en op de oeverafzettingen van de Gorkum-Arkel stroomgordel (3,4 – 5,9 m -NAP) en middelhoog voor de ijzertijd-Romeinse tijd op de oeverafzettingen van de Spijk stroomgordel op een diepte van circa 2,2 – 1,7 m -NAP (1,9 - 1,4 m -mv). Tot slot geldt er een hoge verwachting op resten uit de Tweede Wereldoorlog vanaf het maaiveld.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Op dit moment zijn de plannen nog niet bekend. De resten uit de Tweede Wereldoorlog worden echter vanaf het maaiveld verwacht. Deze kunnen niet met een booronderzoek worden opgespoord. Daarnaast is buiten de zone met verwachte resten uit deze periode al een verkennend booronderzoek uitgevoerd en is bekend op welke diepte oeverafzettingen voorkomen. Ter plaatse van de hoge verwachting op resten uit de Tweede Wereldoorlog wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te voeren bij werkzaamheden die dieper reiken dan 30 cm -mv. Buiten deze zone dient vervolgonderzoek plaats te vinden bij werkzaamheden dieper dan 1 m -mv (rekening houdend met een buffer van circa 30 cm, zie afb. 3.1). Met dit advies wordt afgeweken van het advies opgesteld in 2010. Dit komt door voortschrijdend inzicht. Zo is de archeologie van de Tweede Wereldoorlog een relatief nieuw fenomeen. Daarnaast is de afwezigheid van indicatoren, zoals aangevoerd in het eerdere booronderzoek, niet meer toereikend om een gebied af te schrijven.

Voorafgaand aan het gravend onderzoek dienen de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen, te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

Bovenstaand advies dient voorgelegd te worden aan de bevoegde overheid (gemeente Gorinchem) in het kader van de vergunningsaanvraag en vormt de basis voor het selectiebesluit van de gemeente. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

In de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen, dient men wel alert te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan, volgens artikel 5.10 van de Erfgoedwet en afdeling 19.2 Omgevingswet, zo spoedig mogelijk melding te maken bij de minister van OC&W (in de praktijk de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) en bij de gemeente.

Literatuur

- Bakker, T. & D. Scheeringa, 2022: *Schelluinen, Nolweg 40, gemeente Molenlanden (ZH). Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P), karterende en waarderende fase. Transect-rapport 3813, Nieuwegein.*
- Barends, S., H.G. Baas, M.J. de Harde, J. Renes, R. Rutte, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de Vries, F.J. van Woudenberg, 2010: *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografisch benadering.* Utrecht.
- Berendsen, H.J.A., E. Stouthamer, K.M. Cohen & W.Z. Hoek, 2021: *Landschap in delen. De fysisch-geografische regio's,* Utrecht.
- Boshoven, E.H., M.J. van Putten & D.E.P.C.M. Beckers 2021: *Archeologie in de gemeenten Gorinchem en Molenlanden; actualisatie archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart. RAAP en BAAC, Weesp, 's-Hertogenbosch.*
- CCvD, 2022: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.2,* Gouda.
- Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik & A.H. Geurts, 2012: *Vernieuwd digitaal basisbestand Paleogeografie van de Rijn-Maas Delta.* Wageningen.
- Coppens, C. & E. Goossens, 2019: *Verkennd booronderzoek archeologie A27 HH Zuid.* Arcadis archeologische rapporten 197, Amersfoort.
- Goossens, T.A., 2001: *Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Betuweroute, vindplaats 50 Giessenlanden/knooppunt Gorinchem.* Rapportage Archeologische Monumentenzorg 41, Amersfoort.
- Hanemaaijer, M., 2010: *Rijkswaterstaat steunpunt "De Banne", Banneweg, Gorinchem. Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. ADC rapport 2257,* Amersfoort.
- Harbers, P., 1981: *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad Oost Gorinchem.* Wageningen.
- Heeringen, R.M. van, B.A. Brugman & E. Eimermann, 2010: *1^e fase m.e.r. A27 Lunetten-Hooipolder* natuurlijke omgeving en ruimte. Deelonderzoek Archeologie, Cultuurhistorie en Aardkundige waarden. Vestigia, Amersfoort.
- Hessing, W.A.M., 2006: *Peresleiding Schelluinen, gemeente Giessenlande. Een inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen.* Vestigia V295, Amersfoort.
- Goossens, T.A., 2001: *Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Betuweroute, vindplaats 50. Giessenlanden/knooppunt Gorinchem.* RAM 41, Amersfoort.
- Kroon, J. van der & L.M.C. Jansen of Lorkeers, 2024: *Gorinchem, Cariba Zwembad gemeente Gorinchem (ZH). Archeologisch bureauonderzoek (BO) en inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase.* Transect-rapport 5441, Nieuwegein.
- Melis, J., 2019: *Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen. Plangebied Haarweg 85, Gorinchem, gemeente Gorinchem.* SOB Research, Heinoord.
- Stouthamer, E., K.M. Cohen & W.Z. Hoek, 2023: *De vorming van het land. Geologie en geomorfologie,* Utrecht.
- Verboom-Jansen, M. & J. Rap, 2021: *Schelluinen, Nolweg 40. Gemeente Molenlanden (ZH). Een archeologisch bureauonderzoek (BO) en inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase.* Transect-rapport 3400, Nieuwegein.
- Verbraeck, A., 1990: *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000, blad Gorinchem Oost (38O).* Rijks geologische dienst, Haarlem.
- Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts & J. Bazelmans, 2018: *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijzertijd tot nu.* Amsterdam.
- Vossen, I. & R. Bronckers, 2016: *A27 Houten-Hooipolder. Bureauonderzoek Archeologie en Cultuurhistorie t.b.v. MER en OTB.* Antea Group, Capelle a/d IJssel.

Geraadpleegde kaarten en websites

AHN4, *Actueel Hoogtebestand Nederland*,
<http://www.ahn.nl>, augustus 2025.

Archis 3, *Archeologisch Informatiesysteem*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed RCE),
<https://archis.cultureelerfgoed.nl/>, augustus 2025.

BAG, *Basisregistratie Adressen en Gebouwen*,
<https://bagviewer.kadaster.nl/>, augustus 2025.

Bestemmingsplan Steunpunt De Banne, gemeente Gorinchem, vastgesteld 24-03-2011,
<https://omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart/>, juli 2025.

Bodeminformatie, *Rapportagemodule bodeminformatie*,
<https://ozhz.nazca4u.nl/rapportage/viewerLookUp/Geolocator.aspx>, augustus 2025.

Bodemloket, <https://www.bodemloket.nl/>, augustus 2025.

DANS, *Data Station Archaeology*,
<https://dans.knaw.nl/en/data-stations/archaeology/>, augustus 2025.

DINOloket, Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond, <http://www.dinoloket.nl>, augustus 2025.

Geologische overzichtskaart van Nederland, 2021, Deltares.

IKME, *Indicatieve Kaart Militair Erfgoed*,
<http://www.ikme.nl/>, augustus 2025.

Informatiepunt Leefomgeving, <https://iplo.nl/>, januari 2024.

Kadasterkaart (minuutplan en OAT), 1811-1832,
<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>, augustus 2025.

Mooi Gorinchem,
<https://www.mooigorinchem.nl/nl/doen/cultuur-historie/geschiedenis-gorinchem>, augustus 2025.

PDOK, *Publieke Dienstverlening Op de Kaart*,
<https://www.pdok.nl/>, augustus 2025.

Rijkswaterstaat.nl, *wegensteunpunten*, augustus 2025.

Topotijdreis, <https://www.topotijdreis.nl>, augustus 2025.

Verdedigingswerkenkaart, *kaart van verdedigingswerken van het RCE*,
<https://rce.webgis.nl/nl/map/kaart-van-verdedigingswerken>, augustus 2025.

Wegenwiki,
[https://www.wegenwiki.nl/A27_\(Nederland\)](https://www.wegenwiki.nl/A27_(Nederland)), augustus 2025.

Wikipedia,
https://nl.wikipedia.org/wiki/Kanaal_van_Steenenhoek#:~:text=Het%20Kanaal%20van%20Steenenhoek%20is_dient%20het%20vooral%20de%20pleziervaart, augustus 2025.

6

Bijlagen

Bijlage 1 Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)	
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	nieuwe tijd (1500-heden)	
1150						Vb2	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)
1500						Vb1	Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)
1962	Va						ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)
2750	2900		Midden	Subboreaal (koeler Droger)	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)	
3050						IVb	neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)
3950	5000		III	Atlanticum (warm Vochtig)	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
5700							IVa
7250							II
8700	8000		Vroeg	Boreaal (warmer)	Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es	Eerst berk en later overheerst de den	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)
10.250		I					
10.750		Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)					
11.650	LW III		Open parklandschap				
12.850				LW II	Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen		
12.900	LW I						
13.900		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Vroege Dryas	Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)	
14.030	Bølling						
14.640		Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	Eemien (warme periode)	Loofbos	Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP	vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)	
35.000 (v. Chr.)	Midden-Pleistoceen						Saalien (ijstijd)
75.000							
117.000							
130.000							
300.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)	Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP	vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)		

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.